

BJELOVARSKI PRKOS - IZVORNI OBLIK NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE

DUBRAVKO ADAMOVIĆ □ Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar

O tome zašto se u razgovornom jeziku za stanovnike Bjelovara umjesto pravopisom propisanih etnika *Bjelovarka* i *Bjelovarac* redovito rabe lokalizmi *Bjelovarčanka*, odnosno *Bjelovarčan*, nema nikakva razložnoga objašnjenja. To je jednostavno tako, i to oduvijek. I u govoru i u pjesmi. Bjelovarska samovolja, hir, truc, kapric... Prkos propisima, zakonima i vlasti, star koliko i sama odluka carice Marije Terezije o gradnji novoga, snažnog vojnog središta koje se trebali zvati - Novi Varaždin! Gradnja toga novog pukovnijskog sjedišta otpoče 1756. godine, a habsburški general topništva i glavni graditelj Philipp Lewin barun von Beck zaprijeti krajiškim starosjediocima kako će kazniti svakoga tko novo naselje nazove imenom stare, omanje graničarske drvene utvrde - Bellovar. Kakav su konačni učinak postigle prijeteće represivne mjere, najrječitije govori obodni natpis na prvome poznatom žigu iz toga doba: INSIGEL DER K. K. MILITÄR COMUNITZT BELLOVAR. Zašto je carica popustila? Je li poslušala svoje vojne stratege koji su, čitajući izvješća o žestini otpora i učestalosti kažnjavanja, zaključili kako će umjesto jakoga vojnog središta naposljetku dobiti malodušno, nostalgičarsko sjedište ili, još gore, trajno žarište novih pobuna (kakva je bila ona *Severinska*, netom ugašena)? Bilo kako bilo, bjelovarski toponimijski tezaurus nije se tada bitno povećao, a otpor caričinoj želji razvio se u postojani oblik bjelovarske nematerijalne kulturne baštine koji je iz sličnih razloga bio na kušnji i 1935. godine, kada je Uprava Savske banovine, tvrdeći kako je naziv grada mađarskoga podrijetla, predložila njegovu promjenu u stariji oblik *Bjelovac*, što je, sumnjate li (?), Gradsko poglavarstvo jednoglasno odbilo i 23. studenoga iste godine potvrdilo naziv Bjelovar kao konačno i trajno rješenje.

Koliko je *bjelovarski prkos* pridonio, a koliko "kumovao" razvoju grada, gotovo svakodnevno "istražujemo" lamentirajući o "mudrosti" gradskih vijećnika koji su 1907. godine zaključili kako je budućnost grada u njegovoj plinofikaciji, a ne u, tada već i u manjim mjestima prihvaćenoj - elektrifikaciji, ili kada su 60-tih godina prošloga stoljeća odbili izgradnju Podravke i "drugarski" je prepustili susjednoj Koprivnici. No takvih je primjera, nasreću, malo.

Povijesne promjene s početka 20. st. donijele su izazove sasvim drukčijega predznaka. Najprije su 1919. bjelovarski gimnazijalci štrajkom tražili reformu školskoga sustava (zvuči poznato?) i uz kažnjavanje je i dobili, a zatim je 1922. godine, za ljubav "bratskoga" i sveskolskoga, točnije - jugoslavenskoga ujedinjenja, bjelovarski *Hrvatski sokol* zamalo ostao i bez prava javnoga djelovanja i bez svoje *Sokolane*, što se, dakako, zahvaljujući tvrdokornosti *bjelovarskog prkosa*, čija borbenost jača razmjerno veličini autoriteta koji ga izazove, nije dogodilo. Potvrdilo se to i za agresije na Hrvatsku, kada je grad postao talac svoje vojne prošlosti i kada mu je jugovojaska prijetila iz mnogobrojnih vojarni. Poučeni prijašnjim iskustvima, Bjelovarčani se odlučise u jednom dahu riješiti zla, te su, unatoč zabrani "s vrha", 29. rujna 1991. godine osvojili vojarnu i njihove arsenale, naoružali svoje postrojbe i velik dio nenaoružane Hrvatske, a domoljubni ih naboj *bjelovarskog prkosa* odvede na teška i za mnoge od njih pogibeljna ratišta.

U riznici *bjelovarskog prkosa* kriju se još mnogi zanimljivi događaji, međutim, nas je već i ovih nekoliko dovoljno nadahnulo za višedjelnu izložbu pod skupnim nazivom *Bjelovarske uspomene (Uvod, Sjećanje, Ožiljci i San)*, kojom smo obilježili i Međunarodni dan muzeja i 130. obljetnicu proglašenja Bjelovara slobodnim i kraljevskim gradom. Iznimna posjećenost izložbe i ushićeni komentari najbolje govore o emocijama koje Bjelovarčani i danas, s nepromijenjenim intenzitetom, čute za svoj grad. Naime, među mnogobrojnim, grafički jednostavno oblikovanim propisima iz prijelomnoga razdoblja stvaranja i ustrojavanja civilnoga života (i u privatnome i u javnome životu usvajaju se europske građanske norme), svojim se jednostavnim i na prvi pogled kruto sročeni sadržajem izdvajaju *Pravila društva za poljepšavanje grada Bjelovara* (1894.), u kojima prekaljeni, dugogodišnjim bojevima ogrubjeli *bjelovarski prkos* ispisuje svoju ljubavnu poruku: *Društvu je svrha poljepšavati i ukrasiti ulice i šetališta grada Bjelovara.*

Belablata, Belawar, Beloblathye, Belowarcz, Belublathya, Belowarcz, Belouac, Belouax, Wellover, Wellowar, Bellowar, Bellovar, Belower, Belovar - toponimijske su inačice današnjega imena, od kojih prva datira još iz 1200. godine, kako se navodi u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* (1904.), a ova današnja, posljednja - *Bjelovar*, iz 1892. godine, kako ju je u svojem *Hrvatskom pravopisu*, u ijekavskome obliku, propisao dr. Ivan Broz. Međutim, unatoč takvom bogatstvu nazivlja i starosti njegova bilježenja, još uvijek nema etimološkoga pravori-jeka te se njegovi korijenski morfemi posve različito tumače, nerijetko i na razini pučke etimologije.